

JAK SE DĚJE ÁJURVÉDA*

Alžběta Wolfová

Fakulta humanitních studií UK Praha

How the Ayurveda is Enacted

Abstract: Despite the favourite approach of the social sciences, I do not intend to discuss Ayurveda in terms of the distance between its traditional and modern (globalised) version. For an almost complete absence of standardisation of Ayurveda in the Euro-American regions, I have assumed a high plurality of its forms. I have drawn upon ethnographic research based in an Ayurvedic institution in the Czech Republic, which serves as a school for future Ayurvedic practitioners, as a consultation and healthcare centre, as a community centre, and as a shop with Ayurvedic medicines. The aim of this paper is to show how a specific Ayurveda “is done” in the local social-natural environment. To reach this point, I discuss the main actors and practices involved in the process of the enactment of Ayurveda. Inspired by several Latourian thoughts, I have attempted to work symmetrically – to pay the same attention to the material, the social, and the discursive aspect of this phenomenon. In this case, Ayurveda has been formed by teaching, studying, recovering and expanding through its community, by organising a daily regime in the terms of food, yoga and breathing exercises, and also by defining its medicines through legislative processes. Crucial roles in this process are played by the Teacher, the Doctrine, and the Space of the Ayurveda Institution itself – its schedule and regulations, its community –, by the food, physical exercises and medicines.

Keywords: *ayurveda; ethnography; enactment; practices; medicine*

* Článek vznikl v rámci projektu SVV „Kolektivy a prostor v globalizovaném světě“ (řešitel Mgr. Martin Heřmanský, Ph.D.). Text současně vychází z diplomové práce, kterou jsem zpracovala v rámci magisterského studia (Wolfová 2014), vedoucí práce byla Mgr. Hedvika Novotná.

Vstanu před osmou a jdu si dát vařit čaj. Natáhnu minutovník na 10 minut. Sednu si před okno do tureckýho sedu s rovnými zády a snažím se na nic nemyslet a jen pozorovat svůj dech, v hlavě mi zní anulom a vilom. Zazvoní budík. Sliju čaj. Jdu dál dýchat. Maximálně vydechnu, abych se mohla nejméně nadechnout a po každém dalším takovém nádechu i výdechu na chvíli zadržím dech. ... Na konci několikrát vždycky po volném nádechu najednou vydechnu všechny vzduch, rychle, aby se mi bránice připlaskla na hrudní dutinu. Masíruje to orgány a detoxikuje. Udělám si pár pozdravů a pak nějaký rovnovážný pozice vestoje. Naleju si do nosu olej s výluhem z bylin a pak vypiju čaj na alergii. Je docela dobřej oproti většině ostatních. Jdu si uvařit snídani. Podle ájurvédy¹ by měla být jídla z čerstvých surovin, ideálně vařená, aby se pomohlo trávení. Dám si tam ale jen trochu skořice a kardamomu – ty totiž zahřívají a já mám silnější oheň, prej. (terénní poznámky; vzpomínka na výzkum a snahu o dodržování denního režimu v jeho rámci – z jara 2014)

Pojmem *ájurvéda*² bývá označován systém tradiční indické medicíny, která v našem prostředí zažívá rozmach až v posledních patnácti letech.³ *Ájurvédu*, tedy vědu o životě, vytvořil dle tradice *Brahma* (stvořitel) dříve než žijící bytosti (Dāsgupta 1952: 275). Jako nejdůležitější z věd bývá řazena k *Atharavédě* – čtvrté z védských sbírek (Miltner 2003: 11) – či je považována za pátou z nich (Dāsgupta 1952: 274–275).⁴ Z pohledu západní medicíny spadá *ájurvéda* do oblasti alternativních či komplementárních medicín – jejíž hlavní odlišností od biomedicíny je přitom holistický a zároveň individuální přístup. Na lidské tělo je nahlíženo jako na komplexní systém zahrnující mysl i neviditelnou duševní část (Křížová 2004: 123), který je propojený s okolním sociálním a přírodním prostředím (Zimmermann 1987). Podobu těl či nemocí zde nelze univerzálně definovat,

¹ Sanskrtskou terminologii značím kurzívou. Tyto pojmy jsou přepisovány stejným způsobem, jakým se to dělá v terénu. Většinou se jedná o český fonetický přepis. Pokud necitují odbornou literaturu věnující se *ájurvédě*, tento pojem zde označuje vždy konkrétní zkoumanou *ájurvédu*. Svě interpretace nevztahují na *ájurvédu* obecně či *ájurvédu* v České republice, pokud tak není výslovně uvedeno.

² Sanskrtskou terminologii značím, stejně jako úryvky terénních poznámek a terénního deníku, kurzívou. Tyto pojmy jsou přepisovány stejným způsobem, jakým se to dělá v terénu. Většinou se jedná o český fonetický přepis. Pokud necitují odbornou literaturu věnující se *ájurvédě*, tento pojem zde označuje vždy konkrétní zkoumanou *ájurvédu*. Svě interpretace nevztahují na *ájurvédu* obecně či *ájurvédu* v České Republice, pokud tak není výslovně uvedeno.

³ Dokazují to například publikace českých autorů věnující se tématu *ájurvédy*, které začaly ve větším měřítku vycházet až po roce 2000, stejně jako překlady již např. v USA známých *ájurvédských* myslitelů, které poprvé vznikají přibližně ve stejné době.

⁴ Čtyři védské sbírky (*samhity*), nejstarší doklady staroindické slovesnosti, byly po staletí ústního předávání zapsány někdy v polovině 3. tisíciletí před našim letopočtem (Miltner 2003: 15).

odvíjí se totiž od specifických lokálních ekologií (Alter 1999: 46). Těla i nemoci jsou tak individuálně proměnlivými entitami (Langford 1995: 330). Každý člověk je unikátní nejen z hlediska individuální biografie, ale i po biologické stránce, proto existuje tolik způsobů v dosahování i udržování zdraví, kolik je lidí na světě (Alter 1999: 49). Absolutní zdraví je přitom spíše teoretickým konstruktem, který je charakterizován (téměř nedosažitelnou) dokonalou rovnováhou všech látek v těle. V praxi ale definuje zdravý proces přibližování se k tomuto cíli a udržování si určité optimální rovnováhy. *Ájurveda* poskytuje návod na to, jak se stravovat, chovat a jaká léčiva užívat, aby si zdravý člověk tuto rovnováhu v těle udržel a nemocný ji znovu nabyl (Dāsgupta 1952: 320).

Většina sociálněvědní literatury se zaměřuje na proměnu tradiční *ájurvedy* v souvislosti s globalizací a na prolínání této nauky s biomedicínou či dalšími medicínskými systémy a trendy v oblasti životního stylu (např. Halliburton 2011; Langford 2002; Reddy 2002; Wujastyk – Smith, 2008). Stejně studie, které vychází z dichotomie tradiční vs. moderní *ájurvedy*, nicméně samy dokumentují její proměnlivou povahu v průběhu historického vývoje, kdy se různé přístupy a teorie přidávaly a jiné odebíraly (např. Wujastyk – Smith 2008: 1).⁵ Zároveň například i soubor léčebných produktů musel být⁶ a do určité míry může být i dnes přímo závislý na podnebí (potažmo přírodním prostředí), v jakém byla a je *ájurveda* praktikována, přičemž v samotné Indii se setkáme s několika výrazně odlišnými klimatickými oblastmi. A nejedná se pouze o prostorově a časově proměnlivou povahu její tradiční formy; i interpretace nové verze západní *ájurvedy* sestávají spíše z popisu množství různorodých praktik než homogenního tělesa (Reddy 2002; Santosh 2013).

Na rozdíl od zmíněného typu studií nebyla východiskem práce představa původní existence jednotné tradiční *ájurvedy*, která se v důsledku globalizace přetváří do nové podoby. Stejně tak nemohu ze své analytické perspektivy hovořit o nějaké jedné západní spiritualizované *ájurvedě* a stanovit její přesné hranice. Popsat její přibližný obrys je přesto možné ve Spojených státech nebo Velké Británii, kde se tyto východní nauky zabydlují již desetiletí, díky alespoň částečné standardizaci (např. vzdělávacího systému ve Velké Británii) či institucionalizaci, která probíhá na mnoha místech. V českém prostředí, kde se kvůli omezení importu alternativních medicínských (či myšlenkových) směrů

⁵ Nekoherenci a proměnlivost (časovou i lokální) obsahu nauky v encyklopedických *ájurvedských* sbírkách dokumentuje i indologická literatura (Miltner 2003: 34).

⁶ Dnes už samozřejmě mohou být v celé Indii používány byliny, které rostou jen v její části, stejně jako je dnes v důsledku globalizace možné sehnat většinu indických léčiv po celém světě.

do devadesátých let dvacátého století *ájurvéda* teprve rozvíjí a ukotvuje, neexistují žádné standardy v rámci praxí jednotlivých *ájurvédských* center. I proto jsem výzkum zaměřila na interpretaci základních otázek o podobě a fungování *ájurvédy*.

Vzhledem k pluralitě výkladů *ájurvédy* v euro-americkém sociálněvědním diskurzu a téměř absenci interpretace tohoto fenoménu v českém prostředí⁷ bylo mou primární intencí porozumět tomu, co to *ájurvéda* vůbec je. Cílem tohoto textu je tedy odpovědět na otázku, co a jak *ájurvédu* utváří. Proto zde definuji prvky a praktiky, které se na tomto procesu podílí. Pro srozumitelnost výkladu velmi komplexního procesu konstituce *ájurvédy* jsou tyto prvky a praktiky diskutovány po linii kódů: Učitel,⁸ Nauka,⁹ *ájurvéda* v každodenním životě, Instituce¹⁰ a *ájurvédská* léčiva. Výsledkem mé analýzy je tedy identifikace prvků, praktik, vztahů mezi nimi a dynamiky těchto vztahů, jelikož právě způsoby propojení různých entit a dynamika těchto propojení je to, co zkoumanou *ájurvédu* konstituuje.

Tento článek je věnován závěrům etnografického výzkumu *ájurvédy*, který jsem prováděla od června 2013 do června 2014. Primární terén výzkumu tvořila jedna z *ájurvédských* institucí, kde jsem se s touto naukou mohla setkávat v koncentrované podobě výuky, stravy, léčiv s konzultací.

Teoretický a metodologický kontext

V analytické rovině práce se inspiroji současným konstruktivistickým proudem v sociálních vědách, jehož nejznámější představitelkou je teorie sítí aktérů (ANT) (např. Latour 2003), *ájurvédu* zde pojednávám současně jako jednu

⁷ V České republice se ze sociálních vědců věnuje problematice alternativní medicíny především Eva Křížová (2004, 2011). Její první publikace se *ájurvédě*, která zde v roce 2004 ještě příliš rozvinutá nebyla, dotýká velmi okrajově. Druhá a poslední publikace autorky k tomuto tématu je spíše přehledovou studií alternativních medicínských směrů v ČR a neposkytuje hlubší vhlad do jednotlivých z nich. Z odborné literatury mimo sociální vědy lze nalézt několik autorů, kteří se k problematice *ájurvédy* vyjadřují. Jsou to nicméně převážně lékaři (např. Frej 2004, 2007; Zisková 2011), kteří sami pořádají *ájurvédské* semináře, a představují tak výklad paralelní k tomu, jenž mi byl zpřístupněn v terénu. A jelikož tento text není komparací způsobů praktikování *ájurvédy* v českém prostředí, nýbrž sondou do jednoho z těchto způsobů, ve své analýze s těmito zdroji nepracuji.

⁸ Názvy s velkým počátečním písmenem jsou nástrojem anonymizace terénu (Instituce, Město) a informátorů (Učitel).

⁹ Nauka s velkým „N“ je vlastní analytický pojem, který označuje teoretický obsah *ájurvédy*, jak je vykládán a studován v Instituci.

¹⁰ Pojem Instituce je vlastním analytickým pojmem, označující fyzický prostor *ájurvédského* centra i *ájurvédskou* komunitu.

entitu i celou síť vztahů (bez odkazu k *ájurvédě* srov. Law 1992: 384). Zároveň ji nezkoumám jako statickou strukturu, spíše se zaměřuji na proces (procesuální charakter skutečnosti diskutuje např. Latour 2003: 151, 169) jejího zjednávání,¹¹ kterému nemusí předcházet žádná stabilní preexistence (např. tradiční *ájurvéda*) (srov. Butler 1990).¹² Při výzkumu i v textu se snažím pracovat symetricky (Latour 2003). Věnuji proto stejnou analytickou pozornost sociálním, materiálním i diskursivním aspektům zkoumané skutečnosti.

Sociálněvědní studie, které se zabývají tématem *ájurvédy*, nejčastěji tedy její proměnou a mísením s jinými medicínskými systémy v souvislosti s globalizací, vznikají převážně v Indii. Prací věnujících se tomuto tématu v západním světě není mnoho. Stejně jako studie zaměřené na proměnu *ájurvédy* v Indii, i tyto většinou vymezují jednu verzi *ájurvédy* vůči jiné, řekněme původní, a současně vycházejí z definice *ájurvédy* jako medicíny. Zabývají se otázkou jejího oficiálního statusu, neboť rozdrobení do mnoha subtradic znemožňuje její standardizaci a profesionalizaci (Reddy 2002), otázkou její simplifikace a hybridizace (Reddy 2002; Santosh 2013) či spiritualizace její praxe (Warrier 2009). V neposlední řadě se zaměřují i na praktiky a pacienty, tedy spíše na motivy a způsoby praktikování *ájurvédy* (ve smyslu léčení někoho i sebe sama) (Frank – Stollberg 2002, 2004, 2006; Stollberg 2005). Většina autorů současně argumentuje zkoumanou *ájurvédu* v termínech asimilace její praxe do západního trendu holistického zdraví. Zmíněné práce vycházejí z předpokladu *ájurvédy* jako medicínského systému, v rámci mé analytické perspektivy se tak nezabývají všemi způsoby jejího fungování, většinou si z nich pouze vybírají. Současně také předpokládají existenci homogenní tradiční *ájurvédy*. Proto pracuji jen s jejich konkrétními argumenty, které tvoří oporu mým interpretacím. Závěry uvedené v těchto studiích vzhledem k rozdílným tématům a východiskům tedy nerozvíjím, ani se vůči nim nevymezuji.

Metodologie práce spočívala v etnografickém výzkumu, jehož základ tvořilo zúčastněné pozorování. Vzhledem k tomu, že podoba *ájurvédy* se odvíjí od způsobu, jakým ji jednotliví vyučující učí, praktikují, prezentují a předávají, stejně jako od toho, co si jejich žáci a klienti z těchto informací vezmou, jak je zpracují a uzpůsobí, nehledě na to, do jaké míry ji umožňuje, či omezuje česká legislativa i regule Evropské unie, s jakými léčebnými produkty se pracuje,

¹¹ Používám překlad pojmu „enact – enacted“ Zdeňka Konopáska, který použil pro článek A. Molové a J. Lawa (Law – Mol 2008)

¹² V originále: *Our identities do not pre-exist our performances of them...*

byl můj terén spíše „multi-sited“ (Marcus 1995). Jeho centrem byla nicméně *ájurvédská* Instituce, kde se *ájurvéda* vyučuje a kde vyučující zároveň provozují léčebné procedury. Zde probíhají konzultace, sídlí obchod s *ájurvédskými* produkty a současně se zde sdružují členové místní *ájurvédské* komunity. Terénem mi byly ale i další oblasti (webové stránky *ájurvédských* center, studijní *ájurvédská* literatura, vlastní tělo, léčiva, legislativa atd.), které jsou s tématem práce významně propojeny.

Konkrétní podoba zúčastněných pozorování byla do značné míry ovlivněna tím, jaké oblasti mi v terénu byly a nebyly zpřístupněny. *Gate-keeper* již při vstupní konzultaci stanovil jako podmínku uskutečnění výzkumu můj zápis do prvního ročníku výuky *ájurvédy* v Instituci. Kromě účasti na letním semináři, participace na pravidelné výuce a dalších aktivitách probíhajících v rámci setkání prvního ročníku jsem mohla pomáhat při vaření na seminářích vyšších ročníků, účastnit se festivalů zde pořádaných a vypomáhat při některých projektech Instituce (záznam přednášek, překlad *samhit*¹³). Semináře druhého a třetího ročníku mi zpřístupněny nebyly. Podobně jsem se nemohla účastnit léčebných procedur, a proto jsem využila možnost vlastní konzultace a účasti na konzultacích mých blízkých. Terénní výzkum probíhal ale i mimo Instituci, na společném e-mailu a při setkání spolužáků ve Městě. Neodmyslitelnou část výzkumu tvořil i jistý „sebevýzkum“ (srov. Wacquant 2004). Kromě samotného studia jsem zkoušela i různé dle *ájurvédy* prospěšné praktiky, jako úpravu denního režimu, jídelníčku, po konzultaci s Učitelem i léčbu alergie, věnovala jsem pozornost tomu, jakým způsobem se *ájurvéda* objevovala v mém uvažování a přemýšlení mimo samotný výzkum.

Data tak sestávala především z terénních poznámek, které se skládaly z vlastních zápisků z přednášek a dalších činností, kterých jsem se v Instituci účastnila, neformálních rozhovorů se studenty i přednášejícími a popisu dění v Instituci. Vedle terénních zápisků jsem si vedla terénní deník, který jsem věnovala především poznámkám o vlastních *ájurvédských* praktikách. Zároveň jsem uskutečnila dva polostrukturované rozhovory se dvěma významnými osobnostmi Instituce i analýzu vybraných legislativních opatření týkajících se *ájurvédských* léčiv.

Postupně s pronikáním do terénu jsem tvořila a upřesňovala výzkumné otázky, stejně jako samotné téma. Terénní výzkum přitom chápu jako dynamický

¹³ Text *ájurvédy* není dostupný v originále. Většina jejího obsahu je ale přístupná díky *samhitám* (psaným sbírkám), především *Čaraky* a *Sušruta*, které byly vytvořeny kolem 7. století př. n. l. (Miltner 2003: 35). Jsou to pravděpodobně nejautentičtější a nejslavnější reprezentace „originální“ *ájurvédy* (Dāsgupta 1922: 274; Satish 2005).

proces, kdy dochází k souběžné konstrukci, analýze a interpretaci dat. Tento způsob zacházení s daty navrhuje již například Spradley (1980), jako takzvanou metodu trychtýře. Od prvotního popisného pozorování a zaznamenávání takřka veškerého dění v Instituci jsem se mohla postupně zaměřovat na konkrétní praktiky a témata rozhovorů, abych si později vybírala jednotlivosti, jejichž analýzou jsem ověřovala a dokreslovala své interpretace.

Výstupem této etnografie nicméně není vyčerpávající popis zkoumané skutečnosti, ale spíše snaha o její pochopení, které má své limity. V duchu symetrické antropologie (Latour 2003) jsou mé interpretace formovány vědeckým diskurzem, ve kterém se pohybuji, mou subjektivitou i pozicí¹⁴ v terénu. Ta se v průběhu výzkumu dynamicky proměňovala oboustranným vyjednáváním a posouváním hranic, jež bylo ovlivňováno tím, které oblasti mi byly zpřístupněny, jak se vyvíjel můj vztah se členy *ájurvédské* komunity a s *ájurvédou* samotnou. Současně neusiluji o překládání aktérských perspektiv do sociálněvědních termínů, ale snažím se pracovat přímo s nimi (srov. Latour 2005: 57). Snahu o symetrii v textu prezentuje i například určitý způsob zacházení s daty, která rovnocenně tvoří jak terénní poznámky, tak legislativní opatření a další.

Jak se děje *ájurvéda*?

V následujícím textu se zabývám tím, co a jak utváří zkoumanou *ájurvédu*. Výklad je veden od diskuse role Učitele, přes jednotlivé prvky a praktiky, jejichž prostřednictvím je v Instituci *ájurvéda* předávána a zakoušena studenty, až po samotnou Instituci. Ta je svým uspořádáním a pravidly většinou první prezentací způsobů osvojení *ájurvédy* v každodenním životě, se kterou se studenti setkávají. Nakonec diskutují komunitu, která je prostředkem reprodukce *ájurvédy* a jejího dalšího šíření. Učitel, Nauka, strava, fyzická cvičení, Instituce a léčiva konstituují podobu *ájurvédy*, a proto se věnuji jejich popisu, tedy tomu, co a jak je tvoří, umožňuje či ohraničuje, a jejich funkcím.

¹⁴ Má pozice v terénu se vyvíjela od outsiderské (kdy jsem vstupovala do terénu jako člověk, který se sice zajímá o alternativní medicínu, ale *ájurvédu*, a už vůbec zdejší komunitu, nezná), k insiderské. Nyní již sdílím s ostatními členy komunity (mými známými a přáteli) nějakou znalost *ájurvédy*, kterou zde stále studuji, sama se *ájurvédou* léčím a nechávám ji prolnout některými mými názory i každodenními návyky. Současně plním v Instituci jistě závazky, které jsem přislíbila jako kompenzaci svého výzkumu, ale které ze mě zároveň činí spolubudovatele *ájurvédy* v ČR (viz converted (CMR) complete member researcher status, Anderson 2006: 378).

Učitel

Přijedu s mírným zpožděním, nervózně zazvoním, načež se místo klasického „rrrrrrr“ rozezní zpěv mantry. Dveře mi otevírá učitelova žena, která mi při telefonním hovoru naznačila, že e-mail rozhodně není nejlepší cesta, jak Učitele o něco žádat, můj návrh na osobní setkání pak souhlasně kvitovala... V malé místnosti sedí za stolem Učitel. Vidím ho poprvé v životě, přestože asi za jiných okolností může působit jako příjemný člověk, nyní zřejmě tento dojem plně přebíjí výraz říkající, že jsem se trochu přepočítala a přecenila... Věděla jsem, že se mám chovat uctivě, nemluvit bez vyzvání a v podstatě nedělat bez vyzvání ani nic jiného, necítila jsem se moc přirozeně ani pohodlně. „Dobrý den“, „dobrý den“, opakoval po mně učitel s lehce zvednutým obočím. „Sedněte si“. Následovala dlouhá pomlka... byl konec června, ale i kdyby tu bylo deset stupňů, hrozně se potím. „Tak, řekněte, co máte na srdci“. Žádná konkrétní otázka. Začnu tedy s krátkým předem připraveným popisem mé prosby a záměru výzkumu upraveným do srozumitelné podoby... Celou dobu mi kouká do očí. Následuje další, snad ještě delší pauza. Učitelův monolog začíná slovy: „nemůžete studovat ájurvédu, když o ní nic nevíte“... a pokračuje dlouhých dvacet minut... (terénní poznámky; vzpomínka na první setkání s Učitelem, 6/2013)

Toto vstupní setkání s Učitelem¹⁵ – *gate-keeperem* mi přineslo především první definici mého statusu a současně i hranic výzkumu v Instituci. Po letním semináři jsem už neměla pochyb o tom, že je Učitel hlavní autoritou zdejší *ájurvédy*. Zabývám se zde proto tím, jak je utvářena jeho role, jakým způsobem Učitel *ájurvédu* definuje a kam až v tomto směru sahají jeho pravomoci.

Na „procesu dělání“ učitele Učitelem se podílí především jeho autorita, moc a vědění. Tyto jeho atributy jsou oboustranně vyjednávány jak studenty a klienty,¹⁶ tak i samotným Učitelem. Nejdůležitější z nich je autorita, která umožňuje uplatňování Učitelovy moci při formulaci *ájurvédy*. Nevzniká ale pouze jako důsledek prezentovaného vědění, je zároveň budována ve vztahu k dalším konstitučním

¹⁵ Nabízí se i jiné označení klíčové osoby zdejší *ájurvédy*, kterým je *guru* (duchovní učitel). V terénu se tento pojem sice objevuje, nicméně jsem se na základě konzultace s autoritami Instituce rozhodla pro užití pojmu „Učitel“. Důvodem může být, že slovu „*guru*“ i po přečtení jeho wiki-definice nedokážeme bez určitých zkušeností či vědomostí porozumět. Pojem učitel je pro nás, jak mi bylo řečeno, srozumitelnější a výstižnější.

¹⁶ Většina studentů jsou přitom zároveň i klienti (docházejí na konzultace), zatímco ne všichni klienti zde současně studují.

prvkům a praktikám *ájurvédy* (k Instituci jako prostorovému uspořádání i komunitě, k Nauce, *ájurvédským* léčivům a fyzickým praktikám). Autorita Učitele je tvořena především prostřednictvím zjednávání jeho dvou hlavních rolí.

Učitel – praktik je oblečený v civilu, sedí v těsné blízkosti klienta ve stejné výšce jako on, pouze na druhé straně stolu. Pečlivě váží, co a jak říká, aby posílil kladný efekt konzultace. Její profesionální charakter obstarává předešlý klientův zážitek s vyplňováním podrobného dotazníku, počítač, ve kterém si Učitel prohlíží fotografie jeho jazyka a dlaní, či samotná místnost, jejíž stěny jsou obloženy knihami. Na druhou stranu pocit intimity utvrzuje skromný prostor konzultační místnosti, stejně jako soukromý charakter konzultace „mezi čtyřma očima“. Učitel – praktik je diskrétní profesionál, člověk, který naslouchá svým klientům a kterému oni současně věří, že ví, jak jim od potíží pomoci. Učitel – přednášející naopak sedí na stupínku v pohodlném křesle, oblečený do bílé a oranžové, barev, které vyjadřují čistotu, pokoru, asketismus – do stejných barev, kterými se pyšní i výjevy hinduistického panteonu na stěnách haly. Studenti sedí všichni naproti němu, nicméně na zemi. Jako přednášející je zde Učitel především opět někým, kdo ví více než všichni ostatní v místnosti, což je prezentováno tím, že zde hovoří především on a ostatní naslouchají. Podoba jeho oděvu i prostorové uspořádání skupiny v hale současně zdůrazňují jeho postavení a tím i hierarchii celé komunity.

Učitelova role je tedy vytvářena nejen prostorovým uspořádáním místa i skupiny, která ho vyplňuje, ale i způsobem volby oděvu, poměrem času, kdy naslouchá a kdy sám mluví, ale především argumentací jeho výsostného přístupu k *ájurvédě* (srov. Stollberg 2005), vědění, které ho zároveň přesahuje. Učitelova znalost *ájurvédy* je prezentována jednak jeho vyučováním, znalostí mateřštiny *ájurvédy* – sanskrtu, ale i například samotným indickým původem Učitele, který je ve zdejším prostředí sám o sobě prvkem hodným respektu. Váhu jeho vědění dodává argumentace původu jeho znalostí a dovedností, posvěcených tradičním učednickým modelem studia *ájurvédy*. „A pani s hepatitidou C začla spát v noci, po 30 letech a do týdne se vyléčila.“ (zápisky z přednášky, 12/2013). Nakonec ho utvrzují příběhy o Učitelových schopnostech, které po Instituci kolují, a artikulované zkušenosti studentů, kterým pomohl.

Po interpretaci utváření samotné osobnosti Učitele se v následujícím textu zaměřím na způsoby, kterými podobu *ájurvédy* definuje, a vymezení oblasti, kam až v tomto procesu sahají jeho pravomoci.

Učitel: Pochopení toho, že něco žije a jak to žije, je *ájurvéda*. (zápisky z přednášky, 9/2013)

... Jogín si vyčistí hleny hadrem, pro léčení někoho dalšího slouží ájurvéda (zápisky z přednášky, 9/2013)

Někomu bolí záda, proto je třeba naučit se masáž, proto je třeba naučit se ájurvédu – tudy cesta nevede! Je třeba se naučit, pochopit celý proces, pochopit, co je bolest, ale i celý základ. (zápisky z přednášky 9/2013)

(Přednáší a Kája se ptá) ... když vlasy šedivěj, souvisí to nějak s kostma? Pavel:¹⁷ Zeptáme se Učitele, na to se necejtim úplně kompetentní. (zápisky z přednášky, 11/2013)

Učitel tedy *ájurvédu* vyučuje, což zahrnuje formulování jejího obsahu i účelu, definování návodu pro její uchopení, ale i způsobu, kterým by se s ní zacházet nemělo. Spolu s organizací samotné výuky (i mimo jeho přednášky) a konzultováním tak Učitel určuje zdejší (z perspektivy Instituce) oficiální obsah Nauky i praktické podoby *ájurvédy* tím, že do výuky i praxe léčení zahrnuje jógu, dechová cvičení, masáže a další procedury, ale i užívání *ájurvédských* léčiv.¹⁸ Tímto vytváří oficiální hranice zkoumané *ájurvédy*. Ty se snaží neustále upevňovat kontrolou správného pochopení svých studentů a jejich opravováním.

Moje vyprávění vám nic neřekne, bude to jen, že vám to Učitel říkal. Když porozumíte svému pochopení – to je ve vás taková jistota najednou, že už se nedá zničit... Vy jste váš guru, váš guru je vaše jistota... (zápisky z přednášky, 10/2013)

Zároveň může tyto hranice oslabit například tím, že zastaví výklad a navádí studenty k tomu, aby si na „to“ přišli sami. Uvolňuje tak cestu od *ájurvédy*, kterou se zde studenti společně učí, k jejím individuálním podobám. To samé se často odehrává i v konzultační místnosti, kdy své klienty „jen“ navede na cestu, aby si pomohli sami.

Ale vy tu nejste proto, abyste studovali *ájurvédu*, ale abyste věděli, co to je. Po těch 3 letech budete připraveni na studium *ájurvédy*... (zápisky z přednášky, 10/2013)

Až budete za 4 roky praktikovat a budou tam k vám chodit lidi s vrozenými vadami, kterým můžete poradit... (zápisky z přednášky, 10/2013)

¹⁷ Pavel je biomedicínsky vzdělaný přednášející Instituce.

¹⁸ Praktická podoba *ájurvédy* se napříč *ájurvédskými* centry zde i v jiných zemích euro-amerického regionu značně liší (Reddy 2002).

Učitel do určité míry ovlivňuje šíření *ájurvédy* zdola, a to prostřednictvím apelu na zvyšování či snižování sebevědomí studentů pro jejich vlastní *ájurvédskou* praxi i přímým pověřováním některých z nich k tomuto úkolu. *Ájurvédské* praxe studentů jsou pak zpětně autorizovány propojením s Učitelem tím, že tito studenti mj. uvedou na svých webových stránkách, že studovali právě u něj. Tímto zplnomocňováním studentů k vlastní praxi ale Učitel paradoxně neposiluje jím definovanou *ájurvédu*, spíše umožňuje její rozdrobování a vznik dalších, i když v mnoha ohledech podobných *ájurvéd*. Učitel dále zasahuje i do rozšiřování *ájurvédy* shora, když například participuje na projektu akreditace *ájurvédských* masáží, přednáší a vyučuje na *ájurvédské* konferenci mimo Českou republiku či spouští projekt vícejazyčného překladu starobylých *ájurvédských samhit*.

Nauka

Ajus znamená spojení těla, smyslových orgánů, myslí a já (self). Učenci Véd považují Vědu Ajus za nejušlechtlejší a říká se o ní, že je dobrá pro svět i pro lidské bytosti. (Překlad Čaraka samhita s komentářem, překlad i komentář – tým InSTITUTE v čele s Učitelem, kap. 1 verš 43)

Primárním prostředkem pro uchopení *ájurvédy* je její teoretický obsah, tedy Nauka. Výklad a studium Nauky lze chápat jako jeden ze způsobů předávání a zakoušení *ájurvédy* – jako jeden ze způsobů jejího utváření. Současně je ale Nauka i prostředkem pro jakékoli aktivní zacházení s *ájurvédou*, tedy s jejími praktickými nástroji (strava, byliny, dechová cvičení, jóga). Věnují se zde funkcím Nauky, rovinám jejího vyučování a studia. Konkrétně se zaměřují na systém výuky, způsoby výkladu a taktiky, kterými je výuka prostřednictvím interakcí mezi vyučujícími a studenty uskutečňována a tak situována do zdejšího kulturně a biologicky specifického prostředí.

Při výuce Nauky se prolínají tři hlavní praktiky. Jedná se o její autorizaci, výklad jejího obsahu, který je zaměřen na otázky, co *ájurvéda* je, a o poskytování nástrojů pro její poznání a zacházení s ní.

Západní medicína má problém, že se všechno snaží měřit a nezajímají ji jemné úrovně – odlišnosti –, nemá pro ně pravidla, pojmenování. Zatímco *ájurvéda* ano – individuální, variabilní – zájem o jemné nuance... (zápisky z přednášky, 4/2014)
Pavel:¹⁹ To uslyšíte ode mě často – biomedicína a *ájurvéda* se setkávají, akorát ne ve společných termínech – můj pohled. (zápisky z přednášky, 5/2014)

¹⁹ Pavel je biomedicínsky vzdělaný přednášející InSTITUTE.

Nauka je jednak autorizována prostřednictvím samotné manifestace Učitelovy autority, jednak prostřednictvím vztahování Nauky k nejstarším dochovaným písemným dokladům *ájurvédy* (srov. Sharma 1993; Reddy 2002). Její autoritu dále buduje argumentace efektivity *ájurvédy* jako medicíny i její vztahování k biomedicině. To je uskutečňováno buď vyzdvihováním *ájurvédy* vůči biomedicině, nebo propojováním těchto dvou systémů, což souvisí s další praktikou, kterou je „exaktizace“ *ájurvédy* (ibid.: 15).

Pančmahabhút (panč – pět, maha – velký, bhút – prvek) je pět základních prvků (éter, vzduch, oheň, voda, země) ... jakákoli porucha v pančmahabhút je dōš ... porucha pohybu – vát; porucha přeměny – pitt (rychlá i pomalá přeměna); porucha stimulace, hromadění, segregace – kaf ... vát je křehký, lehký, studený, nestabilní; pitt je pružný, nelámavý, horký; kaf je těžký, hustý, silný, pomalý, chladný ... z pančmahabhút se po spojení spermie a vajíčka vytvoří postupně saptadhātu (sapta – sedm, dhātu – tkáň): nejdřív ras (plasma, šťáva), pak rakt (červená část krve), mans (červená část svalů), méd (tuk, vazivo), asthi (kost), madža (kostní dřevina, mozková kůra), šukra (pohlavní tkáň) ... tak se tkáň vyvíjí jedna po druhé ... přeměňující síla (agni, hormon) – přeměňuje každou tkáň v tu, která je o stupeň výš ... když jsou v buňce všechny mahabhúty, je buňka živá, jako jeden člověk ... jejich odlišnost – tomu se říká guna (vlastnost) a karma (činnost) ... neustále se to mění. Jaký to je, je daný guny a karmou. Guny: satva, radžas, tamas ... Satva je dodržení zásady či poznání, radžas – využívání zásady, tamas – neuvžívání zásady... (zápisky z přednášky, 9/2013)

Adéla: Zajímavý. Učitel: Co je zajímavý? A: Že se to dá aplikovat na všechno. U: Ano, tím je to *ájurvéda*, k tomu je to věda o fungování života. (zápisky z přednášky, 6/2014)

Samotná Nauka sestává především z *ájurvédské* anatomie, fyziologie a v neposlední řadě i filosofie, prostřednictvím které je *ájurvéda* definována jako věda, na základě jejíhož pochopení je možné porozumět fungování veškerých jsovcen. Podobu Nauky dále spoluutváří i některé její vlastnosti, jež interpretují jako nástroje pro uchopení *ájurvédy*. Jsou jimi individualismus, symbolika, podobnost s biomedicinou a jazyk.

Pavel: ... Ale trávení – neberte to jako dogma – dva lidé nejsou stejní, nebude to trvat u nich stejně dlouho... (zápisky z přednášky, 4/2014)

Učitel: Neberte to za pravdu, ani co jsem celý den mluvil, rozhodnutí musí být

z vaší strany, vašeho srdce, vaší inteligence. (zápisky z přednášky, 9/2013)

Učitel: ... obrácená vlastnost se plácne na poruchu, tím se vyřeší ... snížení poruchy – to je systém, jak ájurvéda pracuje... (zápisky z přednášky, 9/2013)

Svalová atrofie – poškozené nervy. Medicína to vysvětluje tak, že ten sval potřebuje neustále vědět, že ho to tělo potřebuje. Přes nervy. Jakmile se to spojení přeruší, sval, jako by tam nepatřil... (zápisky z přednášky, 6/2014)

Ten, který se věnuje výchově národa... dělá všechno proto, aby lidi kolem něho byli spokojeni, vede je... říká a na zeď promítá obrázek Havla ... té povaze se říká Říší. (zápisky z přednášky, 11/2013)

Ájurvéda předpokládá existenci jednotného funkčního principu, podle kterého se nicméně řídí rozdílná těla (a myslí). Přestože propojení filosofie, anatomie a fyziologie poskytuje obecný návod pro porozumění například fungování těl, u každého se stejný problém projevuje jinak. Proto se při výuce klade důraz na individuální přístup, který by měl napomoci vlastnímu, a tím pádem možná hlubšímu, pochopení každého studenta. Podobně i argumentace logiky a propojování *ájurvédy* s biomedicínou²⁰ cílí na usnadnění a zdokonalení tohoto pochopení. Stejně je tomu i u symboliky *ájurvédy*, která není pevně vázaná na pojmy, ale na význam toho, co označují (Langford 2002: 142). Tato vlastnost pak umožňuje vysvětlovat principy Nauky na základě příkladů z české či evropské kultury. A konečně i sanskrtská terminologie umožňuje používat pouze jeden pojem tam, kde by v českém jazyce bylo nutné použít víceslovné označení.

Diskutované nástroje pro uchopení *ájurvédy* mají značně ambivalentní charakter. Způsob výkladu má totiž na jednu stranu umožnit uchopení *ájurvédy* co nejbližší tomu, jak je v Instituci argumentována, přitom se ale tato *ájurvéda* apelem na vlastní pochopení studentů dále rozdrobuje. Příklady z biomedicíny mohou stejně tak napomoci tomuto pochopení, jako každého studenta zmást rozdílnými pohledy na věc. V důsledku tak mohou vést, stejně jako *sanskrtská* terminologie, ke zmatení a neporozumění anebo pouze k mechanickému učení. Stejně tak je tomu mezi pravidly danými univerzální *ájurvédskou* anatomí a fyziologií a individuálními projevy konkrétních tělesných disbalancí. To znamená, že používání nástrojů, které má překlad *ájurvédy* a tím i porozumění studentů zpřesnit, může současně vést i k efektu naprosto odlišnému.

²⁰ Propojování zdánlivě rozdílných přístupů (biomedicína a *ájurvéda*) je zde možné díky tomu, že se tyto dva systémy zabývají jedním funkčním celkem. Podobně diskutují Lin a Law vztah tradiční čínské medicíny a biomedicíny (Lin – Law 2013: 5).

Výuka Nauky v Instituci, která v prvním ročníku zahrnuje filosofické základy *ájurvědy*, v druhém některé základní procedury a zacházení s bylinami a ve třetím *ájurvédskou* diagnostiku, explicitně formuluje její funkce v termínech porozumění *ájurvédské* filosofii, praktikování *ájurvědy* na sobě a jejího používání v poradenství. Jaké další funkce Nauka získává v kontextu praktik studentů v návaznosti na studium *ájurvédské* filosofie v prvním ročníku?

Povídám si s Romanem. ... On je prý pitta, jeho žena je váta, a když se jim narodil syn, kterej je kafovej, říkal, že to teďka vidí úplně jinak. Bylo mu divný, že není tolik do sportu a na výkonnost jako oba jeho rodiče, ale co pochopil, že je kafa, nechává ho bejt... (terénní poznámky, 3/2014)

Nauka může ovlivňovat způsob porozumění sobě samému i svému okolí. Například v oblasti zdraví a nemoci, kde mají nemoci pozitivní funkci, když upozorňují na to, co dělá člověk špatně. Dle Nauky má pak jejich vznik a průběh jedinečně plně v rukou. Současně funguje jako nástroj pro propojení těla a mysli člověka, na jehož základě je možné zprostředkovat jisté sebepoznání i naučit se specifickým způsobem pracovat s vlastním tělem. Nakonec umožňuje také propojení sebe sama s okolním prostředím.

Tvrdí, že tohle je bod, kde se *ájurvěda* potkává s jógou. Jde totiž o to poznání toho, že všichni jsme jedno. Jeho výklad se motá kolem toho, kdo pozoruje... Tak říkám, že ale přece teda nemůžeme dojít k poznání toho, kdo pozoruje, protože když ho uchopíme myšlenkou, už to není ten pozorující a on říká, že ho neuchopíme myšlenkou, že ho třeba jenom cítíme. Ptám se, co je teda to poznání nejvyšší, ke kterému vede tohle vycítění toho, kdo pozoruje. A Pavel, že je to poznání toho, že všichni jsme jedno, že já jsem stvořitel... (terénní poznámky, 3/2014)

Dále může být Nauka prostředkem k transcendentnímu či metafyzickému pochopení a jistým způsobem tak alternovat náboženství (význam spirituální dimenze *ájurvědy* ve Velké Británii diskutují např. Warriar 2009; Santosh 2013). Prostředkem k tomuto pochopení by měla být tolik v Instituci pro *ájurvědaře*²¹ zdůrazňovaná praxe pozorování a nezasahování.

²¹ Pojem *ájurvědař* přejímám z terénu, kde se používá pro člověka, který přemýšlí (a žije) v souladu s *ájurvédou*, či pro někoho, kdo ovládá toto umění a poskytuje vlastní *ájurvédské* poradenství. Občas nás, jako studenty, tímto jménem přednášející oslovují – používá se tak zde i v situaci, když někdo udělá či řekne něco, co je v souladu s *ájurvédou*.

Ájurvéda v každodenním životě

Strava (různého typu) podporuje u člověka sílu a dodává jeho pokožce dobrý vzhled jen tehdy, pokud člověk zná prospěšnost a užitečnost stravy, která se mění v závislosti na (ročních) obdobích, chování a výživě. (Čaraka samhita, kap. 6, verš 3, překlad – tým InSTITUTE)

Stravování, dechová cvičení a jóga slouží vedle přednášek jako další způsoby předávání *ájurvédy* v Instituci, současně je ale jejich správné praktikování podmíněné studiem Nauky. Rozumím jim tedy jako určité materializaci Nauky či praktickým nástrojům *ájurvédy*. Kromě edukačního rozměru fungují zároveň jako nástroje k organizaci denního režimu i jako diagnostické a léčebné prostředky *ájurvédy*.

Věnuji se zde faktorům, na jejichž základě sestavuje *ájurvédař* složení stravy i fyzických cvičení, interpretuji pojetí tělesnosti v *ájurvédě*, které podobu těchto praktik významně podmiňuje, a diskutuji zde jejich funkce. Nejprve se zaměřím na základní faktory, které musí *ájurvédař* při sestavování (svého) denního režimu zohledňovat. *Guny* – tedy vlastnosti či kvality, které určují podobu procesů i jejich výsledků, *mahabhúty* – základní prvky, ze kterých je všechno složeno, a *dóši* – složení prvků v konkrétním poměru, jež ale není tkání – *dhátu*, *agni* – trávení, přeměna.

Podle svých tělesných a povahových charakteristik jsme si hned ze začátku výuky určili všichni vlastní konstituci. K uchopení tohoto komplexního stavu (procesu) se používají právě pomocné nástroje – *dóši*. Učíme se, že když je váta porucha pohybu, znamená to, že *vátové* prvky budou mít určité vlastnosti. Bude-li to například tvar, bude spíše drobný, asymetrický, barva tmavá, povrch suchý a jeho teplota nízká či bude mít daný prvek ochlazující efekt. Stejně tak bude *pittová* věc symetrická, bude mít výraznou barvu, mastná, hladká, lesklá a bude teplá či bude mít zahřívací účinky. *Kafa* je porucha hromadění, proto kafevé je masivní, spíše světlé, mastné, chladné. Takto lze popsat nejen materiální entity, ale i povahu člověka ad. Pokud například převládá u někoho jedna *dóša*, nebude pouze na nehtech, ale podle převládající *dóši* budou vypadat i vnitřní orgány, denní režim i cíle člověka.

Jen strava, která je uzpůsobená ročnímu období a způsobu života, je prospěšná. (Čaraka samhita, kap. 6 verš 3, překlad – tým InSTITUTE)

Vhodné je takové množství jídla, které se včas stráví vzhledem k „Jathákalam“

(podle časového režimu), aniž dojde k narušení normálního stavu... (Čaraka samhita, kap. 5, verš 4, překlad – tým Instituce)

Kromě vlastní konstituce, popř. vlastní momentální výchylky, je nutné přihlédnout i ke klimatickému aspektu, tedy ročnímu období i momentálnímu počasí, a k aspektu temporálnímu, tedy denní době. Po zvážení všech těchto faktorů musí *ájurvédař* pracovat dále s proměnnými, které může ovlivnit.

Učitel: ... A když bude v mysli samý guláš, naštvanost, pochyby – nic se nedá vstřebávat. Slovo stravování je záležitost stavu mysli. Když je jídlo v souladu s myslí – když je hlad – to je indikace, že je tělo připravený vstřebat jídlo – v tu chvíli když přijde jídlo, bude perfektně strávený. (zápisky z přednášky, 4/2014)

Mysl zde aktivně ovlivňuje proces přeměny – trávení. Nejenže určuje – pokud je tělo zdravé – kdy je třeba jíst či cvičit, zároveň může zasahovat i do kvality trávení. Další proměnnou pak představuje množství.

Přihlédnutí ke klimatickému a časovému aspektu, vlastnímu konstitučnímu či momentálnímu stavu, umožňuje člověku vybrat stravu a cvičení, jež mu budou (při jejich užívání v souladu s myslí) prospěšné. Tato prospěšnost je podmíněna dobrým strávením jídla i cvičení. V *ájurvédě* se koncept trávení kromě fyzických manipulací s tělem týká i všech ostatních prvků každodennosti. Proto je dle *ájurvědy* třeba stejným způsobem přistupovat například i k výběru společnosti či situací, ve kterých se denně pohybujeme.

Říká, že pomocí jógy se můžeme dívat na celou *ájurvédskou* filosofii, i jóga se používá taky jako diagnostická metoda. Např. - není rotace v bedrech – vše je stažený větou, nejen ty šikmý svaly, ale všechno i konečník. ... Nikdy není problém jeden sval, ale celá oblast... (terénní poznámky – lekce *ájurjógy* v Instituci, 12/2013)

Ptá se mně, jaký mám projev. Říkám, že rýmu, svěděj mě sliznice a kýchám... Studený jídla, studený prostředí, studený Chvíli mě v tom nechá – napíše na papírek a pak to postupně seškrte se slovy: ne, až bude teplo, normální počasí a tělo si zvykne, pak jo, dokud je zima, tak ne... (terénní poznámky, 3/2014)

V *ájurvédě* totiž neléčí praktik, pacient se musí léčit sám, jedná se o aktivní způsob přístupu k vlastnímu zdraví, popř. nemocem. ... operace řeší problém pasivně, zatímco lze vyřešit aktivně (dechová cvičení)... (zápisky z přednášky, 12/2013)

Kromě funkce aktivního udržování dobrého stavu soustavy těla a mysli mají strava a fyzické cvičení i diagnostickou a léčebnou funkci. Prostřednictvím například rozsahu pohybu, ale i toho, co člověku chutná, je zde možné zjistit jeho problém, stejně jako je zpětně možné tento problém proměnou jídelníčku a naplánováním například vhodných dechových cvičení zmírnit či odstranit. Významným znakem *ájurvédské* léčby je přitom přesunutí značné odpovědnosti za léčbu na samotného klienta, které Sitta Reddyová označuje jako „zmizení praktika“ (Reddy 2002: 116).

Diskutované praktiky jsou tedy charakteristické tím, že mají samy aktivní potenciál ovlivňovat podobu a fungování lidského těla (a mysli). Tuto jejich schopnost podmiňují způsoby praktikování tělesnosti v *ájurvédě*, které zde proto krátce diskutuji.

Samo tělo, orgány, tkáně jsou nevinné, nic sami neudělají. Vinnej je někdo jinej, vy se rozčilujete nad žlučníkem, ale žlučník za to nemůže. (zápisky z přednášky, 5/2013)

Popisuje, že levá anabolická – přijímáme chlad z vesmíru, měsíce, vydechujeme tělesné teplo, pravá katabolická – přijímáme teplo slunce, vydechujeme tělesný chlad. (terénní poznámky – ranní dechová cvičení v Instituci, 7/2013)

Primárně se zde nejedná o tělo, ale o soustavu těla a mysli, která je spíše než pasivním objektem také jednajícím subjektem. Tělo vlastní konkrétní vědění, které je člověku dostupné prostřednictvím kultivace jeho pozorovacích schopností. Ty spolu s pochopením Nauky umožňují člověku na základě vnímání propojení mysli a těla odhadovat, co mu chybí či přebývá, a tím ovlivňovat jeho stav. Tělo není ani univerzální ani samozřejmé – neexistuje tedy samo ze sebe (viz Lock and Nguyen 2010), ale je závislé a podmíněné mnoha proměnnými. Je propojeno s okolním prostředím a tvořeno ze stejných prvků jako všechno ostatní. To způsobuje, že tělo reaguje na změny ve svém okolí. Do jeho podoby zasahujeme, formujeme ji naším myšlením, jednáním, stravou a fyzickým pohybem. A nakonec zde tělo není (pouze) dvojediností těla a mysli, či propojením prvků, „tělo je složeno ze třech obalů“ – spíše se jedná o jakousi trojjedinost, kterou tvoří jeho – „příčinná, hrubohmotná a jemnohmotná vrstva“ (zápisky z přednášky, 11/2013), příčinné tělo je tím, co přežívá dvě ostatní tělesné části v případě smrti člověka.

Ājurvédská léčiva

... vyndá si malé čtverečky papíru, zapisuje a k tomu mě instruuje. Nasja²² olej – ráno a večer kápnout do nosu u umyvadla, zaklonit hlavu a nechat to stéct do pusy, může se i polknout. Pak čaj 1:1 sančár šakti a tulsí – ráno a večer. Ptám se, jestli se to jen zalejvá, nebo vaří, a on: „smícháš, dáš do sklenice a pak vždycky vezmeš jednu čajovou lžičku a vaříš 10 minut“. Čaje se vaří... (potom v krámku) Ptám se Sáry, z čeho je olej nasja a ona, že základ je sezamový olej a pak bylinný vývar. Zajímá mě, z jakých bylin a ona, že neví, že se to vozí z Indie už hotové... (terénní poznámky – vlastní konzultace u Učitele, 3/2014)

Zacházení s *ājurvédskými* léčivy²³ se v Instituci vyučuje v druhém a třetím ročníku, většina studentů ho nicméně zakouší na vlastní kůži již dříve. Je tak jedním ze způsobů poznávání *ājurvédy* i jejího praktikování ve formě léčby. Přes očividné korelace se stravou a cvičeními pojednávám léčiva, na jejichž konstituci se podílí kromě zohledňování základních faktorů pro jejich individuální sestavení i další odlišné praktiky, odděleně. Diskutuji zde, čím a jak je jejich podoba utvářena a jaké funkce mají zkoumaná léčiva.

... Dá se to pěstovat i tady, ale my máme všechno dovoz. Tady nejsou podmínky, jak to usušit. ... Je to jiný, když tam roztáhnou prostěradlo, a co ráno skliděj, večer mají usušený. Tady je velká vlhkost ve vzduchu... je vždycky lepší koupit tu z dalekých krajů, která je bezpečnější... Tady ho můžeš utrhnout ... on není vyzrálý tím sluncem, nemá ty látky takový... když roste v Indii, je tam víc těch léčivech prvků... Některý věci se rovnou míchaj tam... A: „Ty receptury vy víte?“ ... když *Čaraka* napíše to a to, tak je to v *ājurvédskejšech* oblastech známý. Když se řekne *rakta šakti* – je úplně jasný, kolik je tam čeho, to je jako české knedlíky...tohle si může dovolit jenom Učitel, říct, co se k čemu přidá a v jaký koncentraci se to má popíjet... (rozhovor se Sárrou, 5/2014)

Podobu léčebných produktů určuje jednak jejich sortiment v Instituci, jednak konkrétní forma každého z nich, tedy vlastní receptura a například obsah účinných látek. Ve zdejším sortimentu se objevují jednosložková léčiva a směsi,

²² *Nasja* znamená „nosní“.

²³ Pojem „léčiva“ zde používám jako pracovní označení léčebných *ājurvédskejšech* produktů, oficiální definice tohoto pojmu je předmětem obsahu značné části této kapitoly.

jejichž receptura a poměr jednotlivých komponent vychází z *ájurvédské* tradice. Podoba směsi je proměnlivá pouze v individuálních případech léčby, kdy jsou takové změny autorizovány Učitelem. Instituce si nechává léčiva dovážet z Indie, což je, jak je zde argumentováno, nutné pro jejich vyšší účinnost a bezpečnost.²⁴ Dovážení léčiv z Indie podmiňuje i nedostatečné technické zázemí pro jejich případné zdejší zpracování (např. sušení mrazem).

§ 3 Označování doplňků stravy (1) ... na obalu pro spotřebitele uvede: g) upozornění, aby byly výrobky uloženy mimo dosah dětí ... i) upozornění „Nevhodné pro těhotné ženy“ u doplňků stravy obsahujících více než 800 µg (RE) vitamínu A v denní dávce... (5) Označování doplňků stravy nesmí a) doplňkům stravy přisuzovat vlastnosti týkající se prevence, léčby nebo vyléčení lidských onemocnění nebo na tyto vlastnosti odkazovat (vyhláška č. 225/2008 Sb. ve znění 352/2009 Sb.)
Článek 3 ... se rozumí 14. „nebezpečím“ biologické, chemické nebo fyzikální činitele v potravinách nebo krmivech nebo stav potravin nebo krmiv, které mohou mít nepříznivý účinek na zdraví... (Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 178/2002)

Ideální podoba sortimentu *ájurvédských* léčiv je tvořena výběrem Instituce z množství léčebných produktů pojednaných v kanonických textech. Prakticky ji ale ovlivňuje jak indická legislativa formulující podmínky exportu indických surovin a produktů,²⁵ tak legislativa České republiky a Evropské unie, která stanovuje podmínky mj. pro jejich zdejší distribuci. Definuje především otázku složení, označování a zdravotní nezávadnosti *ájurvédských* medikamentů, ale nikoli již jejich klinickou účinnost. Ziskávají zde totiž oficiální status doplňků stravy, což znamená, že jsou téměř výlučně regulovány legislativou týkající se potravin. To například umožňuje jejich přímý prodej v *ájurvédských* centrech, který by byl jinak omezený na lékárenskou síť, ale také omezuje formulaci jejich léčebných účinků. Vyhlášky, které definují pravidla pro složení, označování a status zdravotní nezávadnosti doplňků stravy, léčiva významně modelují. A to nejen v rámci sortimentu, kde dochází k jeho omezení například v důsledku překročení

²⁴ Otázce proměnlivosti účinnosti bylinných léčiv v závislosti na klimatických podmínkách se věnují farmakologické studie (např. Flück 1955).

²⁵ Viz online dostupný dokument poskytnutý na stránkách indického Ministerstva průmyslu a obchodu se seznamy produktů a surovin zakázaných k vývozu.: <http://dgft.gov.in/Exim/2000/NOT/ite%28hs%29/Eschedule2.pdf>

toxikologických limitů přípravku²⁶ (typicky vysokým obsahem těžkých kovů) (Sahoo – Manchikanti 2013: 959), ale i co se týká formy jednotlivých léčiv. Kromě přesažení legislativou definovaných „škodlivých“ aspektů mohou *ájurvédské* byliny překračovat i limity pro obsah (dle *ájurvédy*) „prospěšných“ látek. Některé z tradičně užívaných *ájurvédských* léčiv patří dokonce k surovinám, ze kterých se doplňky stravy vyrábět nesmějí, u jiných je pouze stanoveno nejvyšší přípustné množství v denní dávce (Příloha č. 1 k vyhlášce č. 225/2008 Sb.). Takto regulované suroviny se buď vůbec do sortimentu nezařazují, nebo se jejich přípustné množství řadí neutrálním prvkem. Pravidla pro označování doplňků stravy současně například podmiňují jejich distribuci pouze klientům s konkrétními charakteristikami (typicky se jedná o nedoporučení dětem, těhotným či kojícím ženám), což je ale někdy v rozporu s doporučeními Nauky.

Výuka i samotná individuální manipulace s léčivou je dalším z nástrojů studia *ájurvédy*. Léčba prostřednictvím *ájurvédských* přípravků se řídí stejnými principy a ideálně i postupem, jako je tomu u léčby stravováním a cvičením. Významným faktorem jsou zde vlastnosti jednotlivých medikamentů podle *ájurvédy*.²⁷ Zdejší praxe odlišuje *ájurvédská* léčiva, která (pouze) například harmonizují či podporují mozkovou činnost. Ta se mohou užívat téměř každodenně. Do druhé skupiny patří ty medikamenty, které mají silný účinek a k jejichž užívání se přistupuje až po tom, co Učitel konkrétní problém diagnostikuje. Zároveň se zde léčiva nikdy nedoporučují jako jediný prostředek léčby, ale pouze v propojení s (ideálně) komplexním zásahem do režimu člověka (mysl, strava, dech, pohyb). A nakonec tím, že léčiva putují z Instituce do vlastních poradenských praxí či *ájurvédských* krámků²⁸ studentů, jsou upevňovány vazby mezi jednotlivými členy komunity a *ájurvéda* se rozšiřuje za hranice Instituce.

Hranice léčiv jsou fluidní, neustále se proměňují a v procesu mohutnějící globalizace následují homogenizaci Evropské unie (jejímž jsou zároveň prostředkem), stejně jako například její přibližování s Indií – ať už v podobě biomedikalizace *ájurvédských* léčiv (srov. Sharma et al. 2010), či vyjednáváním volného obchodu mezi Evropskou unií a Indií (Štěrbová – Trojanová 2013). Tím, že se účastní procesu utváření vztahů mezi jednotlivými státy či nadnárodními celky, nabývají zkoumaná léčiva politizovaného charakteru. Česká republika se tak se

²⁶ Viz § 3 (1) d) zákona č 110/1997 Sb.

²⁷ Těto problematice se zde, vzhledem k tomu, že jsem se manipulaci léčiv v Instituci neučila, příliš nevěnuji.

²⁸ Setkala jsem se s pěti studenty, kteří si souběžně se studiem *ájurvédy* v Instituci otevřeli obchod s *ájurvédskými* produkty a významnou část zboží získávají právě z Instituce.

svou absencí standardizace ve vzdělání a praxi *ájurvědy* zapojuje i do globální debaty o otázce autorizace *ájurvědy* (popř. obecně tradiční či alternativní medicíny) v západním světě.

Tyto hranice pohyblivé také z perspektivy ideálního sortimentu Instituce. Členové komunity někdy užívají byliny, které sami pěstují, i když ze semen dovezených z Indie. Výlučnost indického původu léčiv může být pak narušena například i možností rozšíření sortimentu o některé české byliny, k němuž jsou studenti v Instituci vybízeni.

Instituce

6:45: ... už několik minut sleduju, jak se kolem mě všichni v tichosti pohybují, a snažím se to nevnímat a ještě chvíli si namlouvat, že třeba budu moct ještě spát... Vejde Sára a spustí: „Vstáávej, cestující Slunce přicháází, jáák dlouho buudeeš jeeště spát, květinky se už otevřely Sluunci, květinky se už otevřely Sluunci a do kdy ty budeš jeeště spát a do kdy ty budeš jeeště spáát...“, prochází uličkou mezi stolky, na kterých jsme spaly, a sedá si na druhý konec haly na stupínek, na kterém při přednáškách sedává Učitel, bere do rukou kytaru a za jejího doprovodu pokračuje spolu s některými dalšími ve zpěvu písničky, která funguje jako místní budíček. Vyhrabu se ze spacáku, mám pořád ještě deset minut. Převlíknu se z pyžama – krčím se při tom vedle stolu, na kterém jsem spala, kolem mě kmitají ostatní. Rychle namačkám spacák i pyžamo do batohu, vezmu ze stolu matraci a odnesu ji ke dveřím na komín ostatních, batoh hodím před to. Běžím přes dvorek do umývárky, abych si aspoň vyčistila zuby, protože hala je už plná lidí, kteří sedí v tureckém sedu nebo v sedu na patách. Nezbuďte na mě žádný polštářek... Když přijdu, v místnosti panuje ticho, do kterého zní jen Sářin hlas. Má jako vždy zavřené oči a povídá nám o tom, jak ráno potřebujeme rozvibrovat, probudit každou buňku našeho těla. Prostorem se začne rozléhat mantra: Óm bhur bhuvah svaha, tat savitur varenjam, bhargó dévasja dhímahi, dhijó jo nah pračódaját... (terénní poznámky – vzpomínka na ráno v Instituci, 5/2014)

Instituci tvoří z analytického hlediska fyzický prostor, vymezený *ájurvédou*, kterou současně formuje prostřednictvím prostorového uspořádání, pravidel a časové organizace aktivit v jejím rámci. Stejně tak je i prostorem organizačním, tedy samotnou *ájurvédskou* komunitou. Instituce tak poskytuje *ájurvědě* zázemí a umožňuje různé způsoby jejího praktikování. Těmi je centralizované vzdělávání, distribuce *ájurvédských* produktů a léčiv, poradenství a léčení prostřednictvím procedur i setkávání členů *ájurvédské* komunity u mimovýukových aktivit.

Instituce je místo pro *Dhanvantri* – boha zdraví, místo skromné se zásadami (bez masa, alkoholu a cigaret). (závěr informačního mailu k výuce 1. ročníku) ... Sára mi vysvětluje, že název Instituce (jako prostoru) je odvozen z jednoho spisu, znamená „čisté místo“, proto nechce, aby tu lidi kouřili nebo se sem tahalo maso či alkohol. (terénní poznámky, 7/2013)

První skupina nejpřísnějších pravidel pro pohyb v Instituci je vymezená charakterem Instituce jako „čistého místa“. Výuka *ájurvédy* je podle tradice totiž podmíněna právě konkrétními pravidly pro dodržování čistoty. Maso, alkohol a cigarety jsou zde zakázány, protože podporují vlastnosti mysli, které jsou v rozporu s přemýšlením a pochopením – cílem studia *ájurvédy*.

Tak se motivy *ájurvédy*, se kterými se pracuje při výuce, promítají do Instituce jako vnitřně otevřeného prostoru. Její organizace a pravidla ztělesňují zásady, prostřednictvím kterých se člověk může kultivovat v *ájurvédaře*. Prostorové uspořádání, způsoby zdejšího zacházení s jídlem, režim a charakter Instituce jako čistého místa mají tedy disciplinační funkci, ovšem jen v jejím rámci. Zda a do jaké míry člověk asimiluje tyto modely do své každodenní praxe, je záležitostí individuální.

Sára říká, že žít podle *ájurvédy* je práce na celý den. Nejlépe by bylo vstát před sedmou hodinou – *pranajáma*,²⁹ hodinu fyzické cvičení, snídaně. Všechna jídla by měla být z čerstvých potravin, ale vařená. Po snídani by se mohl rovnou začít vařit oběd, aby byl čas na vytrávení. To samé s večeří a nejlépe ještě takové 2 hodiny studovat spisy. A ještě by měl člověk každý den najít čas na to, aby se chvíli hrabal v hlíně. (terénní poznámky, 7/2013)

... Po kruhu pošle výtisky slov. Je to píseň na převládající dóšu, kde jsou zrýmované charakteristiky a doporučení. (terénní poznámky, 7/2013)

Takový život, ve kterém není hudba, ukazuje, že tam není klid, není tam zastávka v hlavě. Když má člověk hudbu v hlavě, je tam zastávka, je tam klid, mysl běží bez napětí, tělo může dělat, co má... (zápisky z přednášky, 4/2014)

Jako hlavní mimovýukové aktivity jsem identifikovala společné zpívání, rozmluvy a setkání širší komunity, která mohou být buď cílená – na uskutečňování konkrétního projektu (např. překlad kanonických textů), či rozvinutá – třeba za účelem oslavy indických svátků. Všechny mimovýukové aktivity působí, podobně jako

²⁹ Druh dechového cvičení.

diskutované prostorové uspořádání a režim Instituce, na kultivaci *ájurvédských* praktik studentů. Kromě ilustrování Nauky slouží především jako pomocný nástroj pro její přesnější pochopení, jež studentům pomáhá ujistit se o správnosti způsobů vlastního praktikování *ájurvédy* v rovině přemýšlení či každodenních úkonů. Společné zpívání a rozmluvy sdílením konkrétního zážitku působí navíc na upevňování vnitřních vazeb v komunitě.

Sára nás zve k tomu, abychom participovali na zdejším novém projektu – překladu *ájurvédských* encyklopedických textů. Vyzývá všechny, ať se dostaví – je přínosné pro lidi, co to zajímá, potřebují zapisovače a i lidi, co mají cit pro jazyk... Jakou máme šanci na v podstatě čisté setkání s Čarakou, když se nám tyhle spisy dostávají většinou do rukou po mnohonásobných různých překladech zkresleny... Ona zaručuje čistotu tohoto setkání, protože je tam ještě k tomu přítomný Pavel,³⁰ který to hlídá a porovnává s originály a jiným překladem. (terénní poznámky, 3/2014)

Společným překládáním *samhit* se pak členové *ájurvédské* komunity aktivně podílejí na formování podoby Nauky, kterou tímto současně rozšiřují za hranice Instituce. Setkání jsou navíc využívána pro formulaci dalšího směřování *ájurvédy* v České republice i Evropě. Jako hlavní cíl Instituce je zde argumentováno právě rozšíření *ájurvédy*. Toho má být dosaženo několika způsoby, mimo jiné založením prezenční *ájurvédské* akademie či zpřístupněním *ájurvédy* prostřednictvím online dostupného překladu *ájurvédských samhit* na stránkách Instituce. Jelikož je intencí Instituce zpřístupnit překlad ve všech světových jazycích, má současně komunita nabýt globální formy.

A říká, že taky nemají žádnou propagaci, jediná propagace jsou studenti sami – studují tady lidi, kterým to většinou doporučil někdo, kdo tu studuje. Takže čím víc lidí tu studuje, tím víc vydělávají. Ale v současné době zatím ještě pokrývají pořád ztráty z minulých let... (terénní poznámky 3/2014)

Různými praktikami jsou v rámci Instituce posilovány vnitřní komunitní vazby, což mimo jiné umožňuje i organizovanou spolupráci většího množství lidí na vytyčených úkolech, především reprodukce a expanze *ájurvédy*. Rozšiřování *ájurvédské* komunity zde probíhá jednak shora pod organizovaným vedením Učitele za cílem tvorby globální *ájurvédské* komunity, jednak zdola prostřednictvím sítě blízkých lidí (srov. Stollberg 2005: 2), především studentů Instituce.

³⁰ Pavel, jelikož studuje sanskrt, funguje nejen jako biomedicínská, ale i jako *ájurvédská* autorita.

Závěr

Původně jsem předpokládala, že prostřednictvím svého výzkumu ukážu nemožnost přenesení nějakého biosociálně specifického konceptu do odlišného prostředí. Očekávala jsem, že mé závěry budou spíše interpretací neúspěšnosti *ájurvědy* v Čechách, obtížných přechodů vznikajících při pokusu o aplikaci medicínské kultury, která vznikla v konkrétním prostředí, na lidi z úplně odlišné kultury i lokace, jak ukazují například Locková a Nguyen v případě šíření biomedicínských technologií mimo západní svět (Lock – Nguyen 2010). Již na začátku výzkumu se ukázalo, že *ájurvéda* není medicinou, medicína je pouze jedním způsobem jejího praktikování. Stejně tak *ájurvédě* nerozumím ani jako důkladnému reprodukování nějakého kanonického učení (které stejným způsobem probíhá kdekoliv v Indii či v dalších zemích, kam pronikla). *Ájurvéda* se děje, uskutečňuje a je utvářena v procesu předávání, osvojování, omezování a uzpůsobování jejích součástí. Prostřednictvím interpretace praktik a vztahů mezi prvky, které z mé analytické perspektivy *ájurvědu* konstituují, ji diskutuji jako proces překládání mezi starobylými encyklopedickými texty, cíli a představami Instituce, motivacemi a požadavky každého studenta a klienta i legislativními předpisy. Při tomto mnohostranném zjednávání své podoby naráží *ájurvéda* na množství překážek. Je pak toto překládání *ájurvědy* úspěšné? Podobně jako je tomu v práci M. De Laetové a A. Molové (2000: 252), můžeme (ne)úspěšnost zkoumané skutečnosti i zde posuzovat jedině pro každý konkrétní způsob jejího praktikování zvlášť.

... Jak vznikla Ájurvéda? Nejmodřejší muži v Indii se sešli v Himalájích nad velkým úkolem. Pozorovali, jak lidstvo mění svůj život, jak lidé místo svých denních povinností začínají žít myšlenkami na minulost a plány do budoucnosti. Tím se narušila samoozdravná schopnost lidského těla a lidé začali být nemocní ... Mudrci se rozhodli požádat boha Indru o pomoc ... Bharadvádža, velký asketa, šel za Indrou, bohem a spasitelem v nalezení dlouhověkosti. Indra není osoba, je to energie, která obsahuje celou oblast Brahmá, to je nekonečná oblast, do které spadají všechny galaxie ... Ájurvéda je od Brahmá, výrobce vesmíru, výrobce techniky, manuálu, toho, jak vše funguje. Ten, kdo všechno stvořil, to je Brahmá. Ájurvéda je věda, kterou měl v hlavě Brahmá ... (Čaraka samhita kap. 1, verš 1, překlad – tým Instituce)

Proč se zde *ájurvéda* děje? Výchozím bodem *ájurvědy* v Instituci je, že je něco špatně. Něco se děje s lidmi, kteří jsou nemocní, nedokážou se zastavit a poskytnout tělu prostor pro správné fungování. Jejich mysl a tělo nejsou v souladu

a stejně jako nechápou, jak tělo funguje, nechápou ani, že jsou propojení s přírodou. Což, jak je zde argumentováno, umocňuje skutečnost, že žijeme ve stresu v příliš materiálně zaměřené společnosti. Současně i zdravotnický systém potřebuje z perspektivy *ájurvédské* Instituce obrodu, aby se medicína od přílišné byrokratizace a komercializace posunula zpět k zájmu o člověka (posun od standardizovaných doporučení k individuálním v rámci *ájurvédských* konzultací diskutuje Romila Santoshová (Santosh 2013); individuální přístup jako jednu z hlavních motivací pacientů pro příklon k *ájurvédě* zmiňuje Gunnar Stollberg (Stollberg 2005). Ideálem (Instituce) je vyřešit či zmírnit tyto problémy prostřednictvím rozšíření *ájurvědy* v České republice.

Jak se *ájurvéda* děje? Zkoumaná *ájurvéda* je uskutečňována prostřednictvím vyučování, studia, materiálního zakoušení (cvičení, stravování) a léčení, budování komunitní sítě, pozorování, přemýšlení i legislativního definování. Podoba *ájurvědy* je primárně určena samotným cílem Instituce, jímž je idea rozšíření *ájurvědy* v České republice, především cestou poradenství a výuky. K tomu je zapotřebí vhodných prostor a definice pravidel pro pohyb v jejich rámci, především ale autoritativního Učitele, který vlastní konkrétní vědění a umí ho předávat. Ať se již jedná o Učitele, či Nauku, významnou podmínkou fungování *ájurvědy* je jejich autorita, tedy schopnost, která utvrzuje člověka v tom, že má smysl se o něco takového zajímat. Kromě Nauky, která zprostředkovává nástroje pro uchopení vědění, je dále třeba léčiv, jejichž prostřednictvím si studenti i klienti ověřují účinnost *ájurvědy*, a nakonec i komunity, která *ájurvédě* poskytuje zázemí a umožňuje její rozšiřování za hranice Instituce.

Učitel je nejvýznamnější osobností zdejší *ájurvědy*. Prostřednictvím vyučování, určování kompetence studentů a definování politiky *ájurvědy* (směru a způsobu jejího dalšího šíření) formuluje její ideální podobu. Při rozmluvách a na konzultacích dále zasahuje do pochopení i samotných vlastních praxí studentů. Nauka, strava, fyzická cvičení a léčiva jsou pak prostředky definice teoretické i praktické podoby *ájurvědy*. Současně ale způsobují i její rozdrobování vlivem individuálního chápání každého ze studentů. To se pak může projevit v rozmanité podobě výuky a konzultací v jejich vlastních *ájurvédských* praxích. Zacházení s tělem, tedy fyzická cvičení či procedury stejně jako manipulace s bylinami a potravinami, jsou nejen součástí výuky *ájurvědy*, ale i nástrojem jejího uplatňování. Skrze jejich uchopení nabývá *ájurvéda* podoby nahlížení na svět a veškerá jsoucna v něm, tedy i na tělo, zdraví a medicínu, jako způsob určení diagnózy a léčby, stává se nástrojem ke kultivaci vlastní citlivosti pozorovatele ve smyslu pochopení propojení, na jehož základě je možné aktivně

ovlivňovat vlastní zdraví i radit v tomto směru dalším lidem. Léčiva jsou navíc jedinou součástí *ájurvédy*, která zde významně podléhá legislativním restrikcím. Manipulace s léčivou tak samotnou *ájurvédu* politizuje. Instituce nakonec slouží jako zázemí pro zdejší zakotvování a předávání *ájurvédy* ve smyslu centralizace výuky, distribuce léčiv, konzultací a procedur. Svým uspořádáním prezentuje vhodný způsob zacházení s hlavními Institucí argumentovanými součástmi *ájurvédy*, tedy teorií i praktikami konstituce stravovacího režimu, fyzických cvičení a léčiv. Zároveň umožňuje reprodukování a šíření *ájurvédy* tím, že vychovává budoucí *ájurvédaře* a sdružuje *ájurvédskou* komunitu.

Ájurveda ale není jen předem dané a ohraničené učení s jasnými pravidly, ani přes dva a půl tisíce let staré spisy čítající 100 000 veršů (Dāsgupta 1952: 275). Stejně jako předmět zájmu starobylých *samhit*, i samotná *ájurveda* je proměnlivá a snaží se dosáhnout rovnováhy, stability, zakotvit a ustálit se na všech místech, kam se v době globalizace dostává. Tento proces snahy o ukotvení jakéhokoli fenoménu ale nevypadá všude stejně, závisí na konkrétní konstelaci mnoha biosociálně specifických proměnných. A právě vztahy mezi těmito proměnnými jsou nakonec tím, co ho utváří. Vztahy, propojení, praktiky konstituování a upevňování skutečnosti v konkrétním prostředí jsou to, co ji definuje. *Ájurveda* proto neexistuje mimo vyučování, studium, stravování, cvičení, léčení, legislativní vymezování, ale právě prostřednictvím těchto praktik.

Alžběta Wolfová v roce 2012 zakončila bakalářské studium na Fakultě humanitních studií UK prací vycházející z etnografie segmentu pražské jazzové scény, roku 2014 absolvovala studium obecné antropologie na základě práce věnující se utváření *ájurvédy* v České Republice. V současné době je prezenční studentkou doktorského programu Integrované studium člověka – obecná antropologie a pokračuje v terénním výzkumu *ájurvédy* s důrazem na léčiva, vyjednávání jejich statusu a podoby v kontextu vztahu alternativní medicíny a biomedicíny v České Republice. Od roku 2013 je členkou České asociace pro sociální antropologii.

Kontakt: WolfovaAlzbeta@seznam.cz

Použité prameny a literatura

- Alter, Joseph S. 1999. „Heaps of Health, Metaphysical Fitness. Ayurveda and the Ontology of Good Health in Medical Anthropology.“ *Current Anthropology* 40, 1999, 1: 43–66.
- Anderson, Leon. 2006. „Analytic Autoethnography.“ *Journal of Contemporary Ethnography* 35, 2006, 4: 373–395.
- Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble*. London: Routledge.
- Dāsgupta Surendranath. 1952. *A History of Indian Philosophy I*. Cambridge: Cambridge UP. Dostupné z <http://archive.org/details/AhistoryOfIndianPhilosophyBySurendranathDasgupta-5Volumes> [cit. 2014–02–04].
- De Laet, Marianne – Mol, Annemarie. 2000. „The Zimbabwe Bush Pump Mechanics of a Fluid Technology.“ *Social Studies of Science* 30, 2000, 2: 225–263.
- Flück, Hans. 1955. „The Influence of Climate on the Active Principles in Medicinal Plants.“ *Journal of Pharmacy and Pharmacology* 7, 1955, 1: 361–383.
- Frank, Robert – Stollberg, Gunnar. 2002. „Ayurvedic Patients in Germany.“ *Anthropology & Medicine* 9, 2002, 3: 223–244.
- Frank, Robert – Stollberg, Gunnar. 2004. Conceptualizing Hybridization on the Diffusion of Asian Medical Knowledge to Germany. *International Sociology* 19, 2004, 1: 71–88.
- Frank, Robert – Stollberg, Gunnar. 2006. „German Medical Doctors’ Motives for Practising Homeopathy, Acupuncture or Ayurveda.“ Pp. 72–88 in *Multiple Medical Realities. Patients and Healers in Biomedical, Alternative and Traditional Medicine*. New York: Berghahn.
- Frej, David. 2004. *Tajemství ájurvédské medicíny. Čaje a přípravky pro potěchu duše a těla*. Praha: Triton.
- Frej, David. 2007. *Ájurvéda. Medicína zdraví a dlouhověkosti v praxi českého lékaře*. Praha: Eminent.
- Halliburton, Murphy. 2011. „Resistance or Inaction? Protecting Ayurvedic Medical Knowledge and Problems of Agency.“ *American Ethnologist* 38, 2011, 1: 86–101.
- Křížová, Eva. 2004. *Alternativní medicína jako problém*. Praha: Karolinum.
- Křížová, Eva. 2011. *Postavení komplementární a alternativní medicíny v České republice*. (Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky). Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky.
- Langford, Jean. 1995. „Ayurvedic Interiors: Person, Space, and Episteme in Three Medical Practices.“ *Cultural Anthropology* 10, 1995, 3: 330–366.
- Langford, Jean. 2002. *Fluent Bodies. Ayurvedic Remedies for Postcolonial Imbalance*. Durham: Duke UP.
- Latour, Bruno. 2003. *Nikdy sme neboli moderní: esej o symetrickej antropológii*. Bratislava: Kalligram.
- Latour, Bruno. 2005. *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-network-theory*. Oxford: Oxford UP. Dostupné z <http://site.ebrary.com/id/10233636> [cit. 2014–06–04].
- Law, John. 1992. „Notes on the Theory of the Actor-network. Ordering, Strategy, and Heterogeneity.“ *Systems Practice* 5, 1992, 4: 379–393.

- Law, John – Mol, Annemarie. 2008. „Globalisation in Practice. On the Politics of Boiling Pigswill.“ *Geoforum* 39, 2008, 1: 133–143.
- Lin, Wen-yuan – Law, John. 2013. *A Correlative STS. Lessons from a Chinese Medical Practice*. CRESC Working Paper Series, Working Paper No. 128. Dostupné z <http://www.cresc.ac.uk/medialibrary/workingpapers/wp128.pdf> [cit. 2015–03–22].
- Lock, Margaret – Nguyen, Vinh-Kim. 2010. *An Anthropology of Biomedicine*. Chichester: Wiley – Blackwell.
- Marcus, George. 1995. „Ethnography in/of the World System. The Emergence of Multi-sited Ethnography.“ *Annual Review of Anthropology* 24, 1995, 1: 95–117.
- Miltner, Vladimír. 2003. *Lékařství staré Indie*. Hradec Králové: Svítání.
- Mol, Annemarie – Law, John. 2002. „Vtělené jednání, zjednávaná těla: Příklad hypoglykémie.“ *Biograf* 2002, 31. Dostupné z <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=3102> [cit. 2015–01–31].
- Reddy, Sita. 2002. „Asian Medicine in America. The Ayurvedic Case.“ *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 2002, 583 (1): 97–121.
- Sahoo, Niharika – Manchikanti, Padmavati. 2013. „Herbal Drug Regulation and Commercialization. An Indian Industry Perspective.“ *Journal of Alternative and Complementary Medicine* 19, 2013, 12: 957–963.
- Santosh, Romila. 2013. „The Changing Practice and Role of Spirituality in UK Based Ayurveda. A Practitioner Perspective.“ *European Journal of Integrative Medicine* 5, 2013, 6: 581–582.
- Satish, Jain. 2005. „Ayurveda. The Ancient Indian System of Medicine“. Pp. 123–128 in Orrin Devinsky – Steven C. Schachter – Steven V. Pacia (eds.): *Complementary and Alternative Therapies for Epilepsy*. New York: Demos Medical Publishing.
- Sharma, Ursula. 1993. Contextualizing Alternative Medicine. The Exotic, the Marginal and the Perfectly Mundane.“ *Anthropology Today* 9, 1993, 4: 15–18.
- Sharma, Ashish K. – Kumar, Rajesh – Mishra, Anurag – Gupta, Rajiv. 2010. „Problems Associated with Clinical Trials of Ayurvedic Medicines.“ *Revista Brasileira de Farmacognosia* 20, 2010, 2: 276–281.
- Spradley, James P. 1980. *Participant Observation*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Stollberg, Gunnar. 2005. „Ayurvedic Medicine in Germany.“ Přednáška na International Congress of the History of Science, Beijing, 24.–30. 7. 2005.
- Štěrbová, Ludmila – Trojanová, Kamila. 2013. „Patentová ochrana evropských farmaceutických inovací v Indii.“ *Současná Evropa* 2013, 3: 35–54.
- Wacquant, Loïc. 2004. *Body & Soul*. New York: Oxford UP.
- Warrier, Maya. 2009. „Seekership, Spirituality and Self-discovery. Ayurveda Trainees in Britain.“ *Asian Medicine* 4, 2009, 2: 423–451.
- Wolfová, Alžběta. 2014. „Léčba není výzva, výzvou je pochopení.“ *Etnografická studie Ájurvédy*. Rkp. nepublikované diplomové práce, obhájené na Fakultě humanitních studií UK Praha.
- Wujastyk, Dagmar – Smith, Frederick M. 2008. *Modern and Global Ayurveda. Pluralism and Paradigms*. Albany: State University of New York Press.
- Zimmermann, Francis. 1987. *The Jungle and the Aroma of Meats. An Ecological Theme in Hindu Medicine*. Berkeley: University of California Press.
- Zisková, Martina. 2011. *Výživa – Áhára. Praktický průvodce světem ajurvédy*. Praha: M. Zisková.